

Geydoğan Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar

A Contribition to Turkish Dialects Dictionary from Geydoğan Dialect

Beyazıt Bilge METİN[**]

Dede Korkut, Aralık 2016/11: 79-88

Öz

Ortak dilin yanında varlığını sürdüren ağızlar, tarihî Türk lehçelerinden izler taşıyan, kayda geçmemiş, tespit edilmeyi bekleyen çok sayıda sözcük barındırır. Teknoloji ve küreselleşen dünya her geçen gün ağızları öldürürken ve dili standartlaşmaya doğru götürürken araştırmacılar bu sözcükleri belgeleyerek söz kayıplarının önüne geçmeyi, Türk dilinin bugünkü durumunu anlamayı, Eski Türkiye Türkçesinin diyalektolojik sınıflandırılmasına yardımcı olmayı, sözlük bilimine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. 19. yüzyılın ortalarında başlayan ağız çalışmalarıyla Türkiye'nin pek çok bölgesindeki söz varlığı tespit edilmiş ve bunlar "*Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*" adıyla kitap hâlinde yayımlanmıştır. Buna rağmen Derleme Sözlüğü'nün eksik kalan yönlerinin olduğu da bir gerçektir. Bu çalışmada Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan, Amasya İli, Taşova İlçesi'ne bağlı Geydoğan Köyü ağzında kullanılan sözcükler tespit edilerek Derleme Sözlüğü'ne katkıda bulunmak, ağız ölümlerinin yaşandığı günümüzde söz kayıplarının önüne bir nebze de olsa geçmek hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geydoğan Köyü ağzı, Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü (Derleme Sözlüğü), ölçünlü Türkiye Türkçesi, ağız sözleri

Abstract

Accents existing beside a common language include many words which have had marks from traditional Turkish dialects, are unrecorded and have waited to be identified. While technology and the global world are killing the accents and making the language standardized, the researchers, by documenting, aim to prevent the loss of sayings, understand the current condition of Turkish language, contribute to dialectological classification of old Turkey Turkish and contribute to lexicology. By accent studies which started at the middle of 19th century, saying existence in many regions of Turkey was identified and that published as a book named "*Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*". Nevertheless, it is a truth that the Compilation Dictionary has inadequate sides. In this study, it is aimed to contribute to the Compilation Dictionary and to prevent, even if a bit, the loss of sayings today in which many accent demises have been experienced, by detecting the sayings which are used in accent of Geydoğan village, district of Taşova, Amasya province and are not found in Compilation Dictionary.

Key Words: Geydoğan Village dialect, Turkish Dialects Dictionary (Compilation Dictionary), standart Turkey Turkish, dialectal words.

[**] Amasya / Taşova Şehit Polis Ahmet Yaşar Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, (ahmet.ibrahim05@gmail.com).

Giriş

Ağızlar; yazı dilinin yanında ve ondan bağımsız olarak yaşayan, yazılı bir standardı bulunmayan, nesiller boyu devam eden, okullarda öğretilmeyen, resmi ve yarı resmi kurumlarda kullanımından kaçınılan dil değerleridir. Ağız çalışmaları ile bu varyantlar tespit edilir, değerlendirilir ve bilimsel yöntemlerle ağız sözlüklerine aktarılır. Oluşan eserler, yüzyıllar boyu nesilden nesle devredilen dil değerlerini korudukları için de Türklük bilimi çalışmalarında önem ifade eder.

Türkiye'de ağız sözlükleri ile ilgili çalışmalar, XIX. yüzyılın ortalarında yabancı araştırmacılarla başlamış, dil devriminden sonra şekillenmiştir. Ağız sözlüğü çalışmaları, 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulmasından sonra hız kazanmış, 1932-1934 yılları ile 1952-1959 yılları arasında derlenen sözcükler 6 cilt hâlinde "*Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*" adıyla yayımlanmıştır.

Bugüne kadar yapılan ağız çalışmaları, yüz elli yıllık bir derlemenin ürünü olan ağız sözlükleri, Türkiye Türkçesi ağızlarının bütün söz varlığını yansıtmaktan uzaktır. Çünkü Derleme Sözlüğü çalışmaları esnasında bazı yörelerden yapılan derlemeler yetersiz kalmıştır[1]. Anadolu'nun dört bir yanında henüz kayıtlara geçmemiş ve araştırmacılar tarafından hâlâ tespit edilmeyi bekleyen sözcüklerin olduğu da bir gerçektir. Gerekli bilimsel ölçütler kullanılarak yapılan söz derlemelerinin Derleme Sözlüğü'ne ilave edilmesi elzemdir.

Ağız çalışmalarının devam ettirilmesi; daha pek çok sözcüğün, deyimin ve atasözünün gün yüzüne çıkarılmasını sağlayacaktır. Ağız ölümlerinin yaşandığı günümüzde bu tür çalışmalarla Derleme Sözlüğü'nün zenginleşmesine katkı sağlanacak ve söz kayıplarının önüne geçilecektir.

Geydoğan Köyü, Ağzı ve Söz Varlığı

Geydoğan Köyü Amasya İline 40 km., Taşova ilçesine 14 km. uzaklıktadır. Çevre köylere nazaran en eski yerleşim birimlerinden biridir. Gelenekleri, görenekleri de köklü ve canlıdır. Anadolu'nun manevi fethi için bölgeye gelen alperenlerden Doğan Bey[2], köye nazır bir tepede Rum çeteleri ile mücadele esnasında şehit düşmüştür. Köy, "Geydoğan" ismini bu şahıstan dolayı almıştır.

Ağartu, agu (/ağu /avu), segirtmek, yügürtmek gibi eski Türkçeden beri kullanılan birçok sözcüğe ev sahipliği yapan ağızda aynı zamanda istikan, iskembe, âhir, sako gibi farklı dillere ait pek çok kelime de yaşamaktadır. Yöre, diğer köylerden farklı olarak Eski Türkçedeki bazı sözcükleri de kısaltmış ve değiştirmiştir. Örneğin aslı "temregü" olan sözcük civar köylerde "demreğü" şeklindeyken burada "demirô" hâlindedir. Yine çevrede "eyeğü" / "iyeğü" şeklinde yaşayan kemik anlamına gelen sözcük bu köyde "iyô" / "üyô" şeklinde çok daha kısalmış vaziyettedir. Deyimler ve atasözleri konusunda da çok zengin olan köy -şahıslardan hareketle- kendisinin kullandığı deyişler de oluşturmuştur: *Ağmedağların akullusu değirmende yoğurt öğüdür; Dilaver'in iti gibi keyif yapmak; Mesti gibi yatmak; Nanik'in atı gibi şeker yemek* vs.

Amaç ve Yöntem

Bu çalışmada, zengin sözcük dağarcığına sahip olan Geydoğan Köyü ağzının sözcükleri üzerinde duruldu. İlk önce bölge tarandı, ölçünlü Türkiye Türkçesinde kullanılmayan fakat bu

---

[1] Bu yetersizliğin sebeplerinden bazıları şunlardır: Her yörede yeterli sayıda derleyicinin olmayışı, bilimsel derleme ölçütlerinin henüz yaygınlaşmamış olması, derleyicilerin tecrübesizliği vs.

[2] Türbe kapısının üzerinde şunlar yazılıdır:
Geydoğan Tekkesi, Böyledir tarihçesi
Şehit düşmüş burada, Yüzyirmialtı senesi
Horasanlıdır aslı, Seyid Ramazan ismi
Doğanbey arkadaşı,Burada vermişler başı

yörede kullanılan, diyalektolojik özellik taşıyan sözcükler tespit edildi ve kayıt altına alındı. Sonra bu sözcüklerin Derleme Sözlüğü'nde ve Türk Dil Kurumu'nun diğer sözlüklerinde olup olmadığı araştırıldı. Elde edilen veriler doğrultusunda belirlenen sözcükler iki grupta incelendi.

a) Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan fakat Geydoğan Köyü ağzında mevcut olan sözcükler. Bunların sayısı 205'tir. Dağılımları ise şu şekildedir: Basit / türemiş isim ve isim soylu sözcükler: 96, fiiller: 11, birleşik yapılı isim ve isim soylu sözcükler: 64, birleşik fiiller: 25, ikilemeler: 9.

Tespit edilen kelimeler cümle içinde kullanılarak örneklendirilmiştir[3]. Köy halkından dinlenilen, duyulan cümleler o şekliyle kayıt altına alınmıştır. Böylece ağız çalışmalarına da katkı sağlanmak istenmiştir.

Derlenen kelimelerden bazıları Eski Türkçeden beri kullanılan ve şekil değiştiren sözcüklerdir. Aslı veya önceki hâlleri tespit edilen bu kelimelerin geçirdiği değişiklikler -çözümlenebildiği kadarıyla- parentez içinde gösterilmiştir. Bazılarının da Arapça, Farsça, Rumca, Rusça, Fransızca gibi farklı dillerden Geydoğan ağzına girdiği anlaşılmaktadır.

Eş anlamlı ve birbiriyle ilişkili olan sözcükler ok (→) işaretiyle birbirine gönderilmiştir. Mesela aynı anlama gelen "hırpı" / "hımıttı" sözcükleri ve inek cinsini işaretleyen kelimeler şöyle gösterilmiştir: *Hımıttı: Uyuşuk, zayıf, kısa, küçük, elinden iş gelmeyen (insan) → hırpı. Hırpı: Uyuşuk, zayıf, kısa, küçük, elinden iş gelmeyen (insan) → hımıttı; Carse: İnek cinsi → gara sığır, hoşteğin, simental. Gara sığır: İnek cinsi → carse, hoşteğin, simentel. Hoşteğin: İnek cinsi → carse, gara sığır, simentel. Simentel: İnek cinsi → carse, gara sığır, hoşteğin.*

Geydoğan köyünde yaşayan muhtelif kişilere[4] 2016 yılının kasım ayında (09. 11. 2016) doğrulatılan bu anlamlar, ne Türkçe Sözlük'ün (2011) ne de Derleme Sözlüğü'nün son baskısında (2009) yer almıştır. Çalışmada tespit edilen bu sözcüklerin Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'ne eklenmesi faydalı olacaktır.

b) Derleme Sözlüğü'nde bulunan ancak Geydoğan Köyü ağzında farklı anlam taşıyan sözcükler. Bunlar, fazla olduğu için başka bir çalışmaya bırakıldı.

Derleme sözlüğü'nde bulunmayan Geydoğan Köyü ağzındaki sözcükler:

1. Basit ve Türemiş Sözcükler

1.1. İsimler ve İsim Soylu Sözcükler

aces[5]: Haber. (*Aceslerde ne var?*)
agarim: Eğer, öyleyse. (*Agarim gidersen sana bidaha söylemem.*)
apolyo: Hoparlör. (*Apolyodan ilan veriliyo herhal.*)
ârimen: Dirsek. (*Ârimeni ver hele. Şu sobayı kurak.*)
bağartu: Yüksek ses. (*Bağartusu herkesi bıktırdı.*)
basanak: Basamak. (*Basanağa basarak çık.*)
bayanta: Binalarda, yapılarda ana direğe destek olması için vurulan çapraz direk. (*Gavaktan bayanta olmaz.*) → kedüskün
bedâ (< bedava): Bedava, beleş. (*Kurbanlığı bedâ almışsın bedâ.*) → meccâne
belgolan: Semeri eşeğe bağlayan dokuma ip. (*Aluğun belgolanı gopmuş.*)
boazsak: Obur, çok yiyen, sürekli yiyen. (*Ne gadar da boazsak adam heri!*)
bocurga: Kanı arabası aksamı (makarası), römorkun ipini germe aracı. (*Kanının bocurgası gopmuş.*)
buğri: Kanı tekerinin tahta çivisi. (*Tekerin buğrisi çıkmış.*)

[3] Sözcükler cümle içinde kullanıldığı için ayrıca tür belirtilmemiştir.
[4] Ahmet Hisar (1948), Ahmet Sarıkahya (1950), Mahmut Sarıkahya (1921), Mehmet Metin (1958), Nazmi Yüksel (1957), Sadık Hisar (1940), Şefika Aydın (1929).
[5] *Eskiden radyoda haber bülteni* (GTS) anlamına gelen Fransızca ajans (agence) sözcüğünün halk diline uydurulmuş şekli.

câladanak / cağıladanak[6]: Aniden, ansızın. (Dökmek veya boşaltmakla birlikte kullanılır.) (*Bulaşık suyunu câladanak dökdü.*)
carse / cerse: İnek cinsi. (*Carse, hoşteğin, simentel varken gara sığırın yüzüne kim bakar?*) → gara sığır, hoşteğin, simentel.
cemse: Jandarma aracı. (*İki cemse asker geldi köye.*)
ciberük[7]: Şımarık. (*Bas zopayı şu ciberüğe.*)
cozurdak: Büyük karasinek. (*Coz coz ötüp duruyo şu cozurdak.*)
cöke: Kısa boylu (olan). (*Bizim köyün cökesi Tâsim'dir.*)
demirô (< temregü): Elde, kolda siyahlık şeklinde beliren ve kaşıntıya sebep olan bir çeşit deri hastalığı. (*Kolumu demirô kapladı.*)
döşürüksüz[8]: Hassasiyetsiz, umursamaz, benimsemez (insan). (*Anam döşürüksüzdü rahmetlü. Beni tarlada unutur, eve gelür, hamur açardı.*)
ellâme[9]: Belki, galiba, ihtimal. (*O iş öyle oldu ellâme.*)
emişek[10]: Sütkardeş. (*Benim emişeğim Fatih dayın, Nâzım dayındır.*)
eylesi(l): 1. İsmi, cismi, türü akla gelmeyen (şey). (*Eylesil işde eylesil. Anla. Gücetme beni.*) 2. O şekilde. (*Elindeki işi eylesil yap eylesil.*) → öylesil
felle: Soku[11] denilen büyük dibeğin vuracı, dövücüsü. (*Sokunun fellesi eskimiş.*)
fıldırcak / fıldırdak: Fındık ağacından yapılmış rüzgârgülü. (*Harmanda fıldırcak döndürürlerdi eskiden.*)
fısın[12]**:** Aşırı dar yer. (*Kim buraya sığar? Fısın gibi yer.*)
fışırgun: Soğuk. (*Fışırgun kavuruyo ortaluğu mübarek.*)
galadan: Ambarın önündeki küçük bölüm. (*Galadana dene kodunuz mu?*)
galdırok / galdıreğik: Sarması, kavurması yapılan bir bitki. (*Galdıroktan bir sarma yap hele. Akşama yiyek.*)
gâvulluk (< gâvurluk): Yaramazlık. (Çocuklar hakkında kullanılır.) (*Gavulluk yapıp duruyo şu velet. Canımı sıkıyo*)
gaydelü: Havalı, çalımlı. (*O gız sana yaramaz oğlum. O fene gaydelü fene.*)
gencâ: Genç. (*Gencâ yukarı gel. Sana diyeceklerüm var.*)
gêsü (< giyesi): Elbise. (*Gêsün eskimiş.*)
gındak: Büyük misket. (*Gındakla çocuklar oynar.*)
gobul[13]: İçi çürümüş, boşalmış ağaç. (*Aha gobul bi dene daha.*)
gömgöv[14]: Mosmor. (*Yediği zopadan sonra eti gömgöv olmuş.*)
gübülük (< gübürlük): Çöpün döküldüğü yer. (*Gübülüğe at gitsin şunları.*)
gürpedene[15] **/ güppüden / güpüden:** Ansızın, birdenbire. (*Gürpedene düşdü.*)
güvercinlik[16]: Çatıya çıkma aracı. (*Güvercinliğin basamağı kırılmış.*) → lâleklik
güzlek: 1. Sonbahardaki sebzelerin genel ismi. (*Domatesler, patatesler hep güzlek.*) 2. Yaşı ilerlemiş birisinin çocuğu. (*Bu da benim güzlek. Allah elliden sonra nasib etdi.*)
herguş / herkuş[17]: Herkes. (*Düğüne herguş geldi de o gelmedi.*)
hımıttı: Uyuşuk, zayıf, kısa boylu, elinden iş gelmeyen (insan). (*Hımıttının tekidir o. Elinden bi iş çıkmaz.*) → hırpı

---

[6] *cağıldak: çağlayan* TTS
[7] *ciberik: sulanmış yara, sulu yer* TTS
[8] *döşürüklü: derli toplu olan, düzeni seven, becerikli (kimse).* TTS
[9] *ellâham, ellağam: herhalde, galiba, zannedersem.* TTS
[10] TTS'de "*emişik*" şeklinde mevcut.
[11] *tahıl dövmeye yarayan büyük taş dibek* TTS
[12] *Suyun basıncını artırarak çarkların hızlı dönmesini sağlayan değirmen oluğu altındaki payraya eklenen ince, dar ağaç boru. Su değirmenlerinde çarka su fışkırtan delik.* TTS
[13] İlçenin bazı köylerinde "*çok yaşlanmış kimse*" anlamındadır.
[14] *göv: mavi, masmavi; yeşil, yemyeşil* TTS
[15] TTS'de "*gürpüdene*" şeklinde mevcut.
[16] *güvercinlik: evcil güvercin yetiştirmek için hazırlanmış yer* TTS
[17] TTS'de "*herkeş*" şeklinde mevcut.

hımıttılık: Ahmaklık, uyuşukluk, saflık. (*Hımıttılığı bırak da şu işe dört elle sarıl.*)
hırpı: Uyuşuk, zayıf, kısa, küçük, elinden iş gelmeyen (insan). (*Hey hırpı! Bana bak.)* → hımıttı
hoşteğin: İnek cinsi. (*Carse, hoşteğin, simentel varken gara sığırın yüzüne kim bakar?*) → carse, gara sığır, simentel.
ıkbala[18]: Yâ nasip, inşallah, şansa. (*Ikbala, bahtumuza ne çıkarsa.*)
ileğençe[19]**:** Yuvarlak tepsi. (*Getir ileğençeyi.*)
irdengüç: İrdenen, küçük görülen, horlanan (insan). (*Çocuğu irdengüç yapmışlar.*) → irdetmek
islaf: Güzel, hoş, iyi, beğenilen, makbul. (*İslaf bi yemek olmuş. Helâl olsun.*)
iyô / eyô / üyô (< eyeğü / iyeğü[20]**):** Kaburga kemiği. (*İyôlarum ağrıyo.*)
karâuğra : 1. Harman aleti düvenin bir parçası. (*Karauğranın ipi gopdu.*) 2. Uyku felcine sebep olduğuna inanılan hayali varlık. (Basmak ile birlikte kullanılır.) (*Gece karauğra basdı.*)
katuvaz[21]: Kaba, katı, inat (insan). (*Fene katuvazdur o.*)
kedüskün: Binalarda, yapılarda ana direğe destek olması için vurulan çapraz direk. (*Gavakdan kedüskün olmaz.*) → bayanta
kerniş: Ağaç oyma aleti. (*Getir şu kernişi.*) → pulanya
kiprüklü: Ağzı kapaklı tabak. (*Kiprüklüye yemek koy. Acıkduk.*) → Tokat bakırı, zağan.
kispir: Tütün eksperi. (*Köye kispir gelecekmiş. Bedâ vermeyin tütünleri.*)
kurbağcuk: Ağız hastalıklarında şifa ümidiyle boğaza takılan kurbağa biçimindeki demir. (*Kurbağcuğu üç gün taşı boynunda. Şifâ Allah'dan*)
lâleklik: Çatıya çıkma aracı. (*Lâleklik yıkılmış.)* → güvercinlik
meccâne[22]**:** bedava. (*Seni meccane verseler almam.*) → bedâ
mezmen: Merdiven. (*Mezmeni getir. Şu pelide daya.*)
mıstıcuk: Körebe oyunu. (*Çocuklar mıstıcuk oynuyodu körebe oyunu yerine.*) → çelik çomak, sekdürme, toktu.
nâfâ: Büyük kamyon. (*Köye gelen ilk nâfânın gocaman gocaman gözleri varıdı.*)
öğlenlik: Öğle yemeği. (*Öğlenliği hazırla. Yiyek.*)
ötôn (< öteğün[23]**)**: Bir önceki gün. (*Gız ötôn gaçmış. Her yıl bi gız gaçıyo zaten.*)
öylesil: 1. İsmi, cismi, türü akla gelmeyen (şey). (*Öylesil diyorum öylesil. Anla işde*) 2. O şekilde. (*O işi öylesil yap.)* → eylesil
paçoğra / paçuğra: Ehemmiyetsiz, önemsiz, bez parçası. (*Bi paçoğra ver. Potinler tozlanmış.*)
paklambuç: Kabuğundan oyuncak yapılan bir ağaç. (*Paklambuç ağacından oyuncak yapıyolarmış Mağmut Amcanın çocukluğunda.*)
panos: El feneri. (*Ponosu getir. Edıraf sinnâ gibi.*)
pulanya: Tahta yontma aracı. (*Uzat pulanyayı.*) → kerniş
salağana / salakana: Miskin, tembel, uyuşuk. (*Bak salağanaya! Hâlâ babasının eline bakıyo.*)
sedeme: Sadece. (*İzmir'e gosgoca köyden sedeme o gitmiş.*)
sekdürme / sektürme[24]: Değnek oyunu. (*Sekdürme oynayak.*) → çelik çomak, mıstucuk, toktu.
simentel: İnek cinsi. (*Carse, hoşteğin, simentel varken gara sığırın yüzüne kim bakar.)* → carse, gara sığır, hoşteğin.
sinnâ[25]: Zifiri, koyu. (Aşırı karanlık yer için kullanılır.) (*Ponosu getir. Edıraf sinnâ gibi.*)
sütlek: Süt mısır. (*Sütlekler dalında çürümüş.*)
şilavat: Üzüm ezme aracı. (*Şilavatı kaldırma zamanı geldi.*)
şitenük: Şımarık. (*Şu şitenüğe bas zopayı.*)
tahtambuç: Büyük salıncak. (*Eskiden bayramlarda tahtambuç kurarlardı.*)

---

18 Arapça "*ikbal*" in halk ağzına uydurulmuş hâli olsa gerek.
19 TTS'deki "*ilengere*" nin biraz daha küçüğü.
20 *eyeğü, iyeğü: kaburga kemiği* Trm.S
21 İlçenin bazı köylerinde "*katıya yakın*" anlamındadır.
22 *Ar. meccanen zf. (mecca:nen) esk. Parasız olarak, bedava* GTS
23 *öteğün: geçen gün, önceki gün* TTS
24 *sektirmek işi* GTS
25 TTS'deki "*ölü gömülen yer, kabir*" anlamlarına gelen "*sinne*" kelimesi olmalı.

tâmile: Tahminine göre, sanırım, galiba. (*Tâmile öyle oldu.*)
toktu: Çoban değnekleri ile oynanan oyun. (*Çocukluğumda yaylada çok toktu oynadum.)* → çelik çomak, mıstıcuk, sekdürme.
torakanpa: Kısa değnek. (*O torakanpayı kır gitsin. İşe yaramaz.*)
töllek: İshal. (Hayvan için kullanılır.) (*İnek töllek olmuş.*)
ürüfüye: Çocuklarda olan kızamık benzeri bir hastalık. (*Köyde ürüfüye alıp yürümüşdü o zamanlar.*)
üzümeltek: Yaprakları yenilebilen, sarmaşık türünde bir bitki. (*Üzümeltek turşusu yapmışlar.*)
vartlak : Bağırarak konuşan. (*Vur şu vartlağa bi dene. Bağırıp bağırıp duruyo.)* → boğartlağı büyük
yalantu: Fırın yandıktan sonra ekmek pişirirken alev olması için atılan odun, çalı çırpı. (*Yalantuyu (fırına) atmanın zamanı geldi.*)
yefek: İnce. (*Üstündeki fene yefek. Üşürsün.*)
yengilcek: Hafif, yengil. (*O gız çok yengilcek. Ondan garı marı olmaz.*)
yoğşuk[26]: Eski elbise. (*Bu yogşuğu kim giyer? Goca İstanbul'dan bunu mu getüdü?*)
yunacak: Kirli çamaşır. (*Bi yığın yunacak birikmiş.*)
zağan (< sahan): Tabak. (*Şunları zağana koy.*) → kiprüklü, Tokat bakırı.
zarpadan(a) / zarpadanak / zarpıdanak[27]: Aniden, ansızın. (*Zarpadana daldı içeri.*)
zılpı: Sulu pekmez. (*Sofraya zılpı da goy.*) → zırpı
zımbıl: Yerinde durmayan, yaramazlık yapan (çocuk). (*Zımbıl! Rahat dur.*)
zırpı: Pekmez. (*Sofraya zırpı da goy.*) → zılpı
zöfüllük (< zöfürlük): Sahur vakti. (*Zöfüllükde ne yedirdiler?*) → zöfür
zöfür: Sahur. (*Zöfürde görüşürük.*) → zöfüllük

1.2. Fiiller

dildirmek: Ağacı aşağıdan yukarıya veya yukarıdan aşağıya bölmek. (*Bayanta yapacağım ağacı gözelcene dildürdüm.*)
duluklanmak (< dalaklanmak[28]**)**: Kendinden geçmek, bayılmak. (*Böğrüme vurunca duluklandum.*)
fenikdümek: Perişan etmek, mahvetmek. (*Konuşa konuşa beni fenikdüdü*)
gaallamak[29]: Cevizi yeşil kabuğundan ayırmak. (*Şu cöğüzleri gaallayak.*)
gıcılatmak: Gıcırdatmak. (*Gânıyı gıcılatırlardı türkü söylemesi için.*)
höykelenmek: sinirlenmek, kızmak. (*Ben sana çok höykelendüm.*)
irdetmek: Küçür gördürmek, horlatmak, hakir gördürmek. (*Bu yaşdan sonra kendümü size irdetmem*) → irdengüç
kirincemek: Zorla iş yapmak, yaptığı işten memnun olmamak. (*Bi de kirinciyo.*)
kirteşmek: Bulaşmak, sataşmak, kavga öncesi diklenmek. (*Sakın ona kirteşme.*)
uğundurmak: Bir kimseyi kıvrandırmak, acı çektirerek bir şey yapamaz hâle getirmek. (*Uğundururum seni çocuk. Git başımdan.*)
zârilemek: İnlemek, yalvarmak. (*İt enüğü gibi zâriliyo beytambal soyka!*)

2. Birleşik Sözcükler

2.1. İsimler ve isim soylu sözcükler

âdümbeç çôdümbeç[30]: Tahtaravalli. (*Âdümbeç çôdümbeç varıdı bi zamanlar.*)
alasefiye: Ehemmiyetsiz, özentisiz, rastgele. (*Alasefiye iş yapıp durma.*)
alasümüye: Boş, saçma sapan, ilgili ilgisiz. (Konuşmak ile birlikte kullanılır.) (*Alasümüye konuşup durma.*) → alavere
alavere: Boş, saçma sapan, ilgili ilgisiz. (Konuşmak ile birlikte kullanılır.) (*Alavere konuşma.*) → alasümüye
aşboğaz: Düğünde kız tarafına götürülen yemek malzemesi. (*Aşboğaz gitti mi?*) → yokalık denesi

---

[26] İlçenin bazı köylerinde "*yogşu*" şeklindedir. *Yoğşumak: yıpranmak* TTS
[27] Argo bir ifade. Hoşnutsuzluk anlatır.
[28] *Karnı vurulan hayvan ya da insan kendinden geçmek, bayılmak. 2. Fazla koşmaktan dalağı şişmek, sancılanmak.* TTS
[29] *gaal, gââl: yeşil kabuğundan çıkarılmış ceviz* TTS
[30] ağdümbeç < âdüm beç, ağmak: eğdirmek; çoğdüm < çôdüm beç: çöğdürmek: çöktürmek

ayı götü tavan: Üç tarafı kapalı, bir tarafı açık tavan. (*Ayı götü tavan eşeksırtı tavandan makbüldür.*) → eşeksırtı tavan
Ayşe pancarı: Yenilebilir bir ot. (*Bi gucak Ayşe pancarı topladum.*)
bikeşen: Çok, fazla (*Bikeşen minik getürdüm size.*)
biyo / biyol: Önce, erkence, vakitlice. (*Biyol şu işi halledeyim.*)
boğartlağı büyük: Çok bağıran (insan). (*Boğartlağı büyüklerdendir o.*) → vartlak
bunateri: Bu tarafa (doğru). (*Bunateri gelin.*) → inateri
çay gazanı: Büyük kazan. (Bulgur, pekmez şiresi vs. kaynatılır.) (*Çay gazanını al.*) → çorba gazanı, guzazanı, kulplu gazan, sobağzanı.
çorba gazanı: Tencere. (*Çorba gazanını ocağa goy.*) → çay gazanı, guzazanı, kulplu gazan, sobağzanı.
delümsüröğük / delümsürük[31]: Aklı kıt, zayıf (insan). (*Delümsüröğün teki işde.*)
dibek dövme: Düğünde keşkek yapmak için dövülen buğday. (*Düğün keşkeği için dibek(de gendüme) dövecez.*)
dilimtopu: Yenilebilir bir ot. (*Buralarda iyi dilimtopu olur.*) → ebegömeci, guşekmeği, guşgonmaz, tekesakalı.
dongul[32] **erük**: İri, mor erik. (*Eski dongul erükler galmadı.*)
dorali guşu: Baş kısmında uzun tüyler olan bir kuş cinsi. (*Dorali guşu arazide yaşar.*) → gara tavuk, guşgapan.
ebegömeci: Yemeği yapılan bir ot. (*Ebegömecinin vaktı geçdi.*) → dilimtopu, guşekmeği, guşgonmaz, tekesakalı.
erük dikmesi : Misafirliğini uzatarak etrafındakileri bıktıran, usandıran, yoran insan tipi. (*Erük dikmesi galkmıyo bi türlü.*) → ganilik kurusu, incâğrı.
eşeksırtı tavan: Çatının en üst seviyesi, iki tavanın birleştiği tepe noktası. (*Eşeksırtı tavan en basit çatudur.*) → ayı götü tavan
eşkülüpağla: Domatesli, taze yeşil fasulye yemeği. (*Gözel, islaf eşkülüpağla yapdum.*)
fitre[33] **tası**: Eskiden bir fitre miktarı buğday, arpa alan tas. (*Fitre tasları da galkdı.*)
ganilik kurusu: İnsana sıkıntı veren, zor durumda bırakan tip. (*Ganilik kurusu gelir birezden.*) → erük dikmesi, incâğrı.
garababa: Mısır bitkisinde çıkan siyah, hastalıklı, yumruk büyüklüğündeki kısım. (*At şu garababaları.*)
garâğ(a)ç / karaağaç: Meyve vermeyen yabani bir ağaç. (*Garâğç çürümüş.*)
gara peşkir: Küçük havlu, el yüz sileceği. (*Aşevine gara peşkir koyun.*)
gara sığır : Yerli mal cinsi. (*Carse, hoşteğin, simentel varken gara sığırın yüzüne kim bakar?*) → Carse, hoşteğin, simentel.
gara tavuk: Kuştan biraz daha büyük, siyah renkli, eti yenilen bir av kuşu. (*Vurak şu gara tavuğu.*) → dorali guşu, guşgapan.
gelemayrık: Ayrık otu. (*Her tarafı gelemayrık basmış.*) → köygöçüren otu
gocoğölmez: Sac yağlısı, gözleme. (*Gocoğölmezler de unutuldu artuk.*)
gocôyun (< koca koyun): Sürüyü yönlendiren yaşlı koyun. (*Çek gocôyun çek. Götür sürüyü.*)
gözveremi: Başlanan bir işin çok uzaması, bir türlü bitmemesi. (*Adamın duvarı gözveremi oldu vesselam.*)
guşekmeği: Yenilebilir bir ot. (*Eski guşekmekleri şimdi yok.*) → dilimtopu, ebegömeci, guşgonmaz, tekesakalı.
guşgapan: Doğan, şahin vb. hayvanların genel ismi. (*Guşgapan uçuyo.*) → dorali guşu, gara tavuk.
guşgonmaz: Menevcer bitkisi. (*Guşgonmaz mevsimi geçdi.*) → ebegömeci, dilimtopu, guşekmeği, tekesakalı.

---

31 İlçenin bazı köylerinde "*delümsevü*" şeklindedir.
32 dolgun > dongul olmalı
33 *fitre: Gaz tenekesinin sekizde biri ölçüsünde.* TTS

guzâzanı (< guzu gazanı): Geniş, yuvarlak et pişirme kazanı. (*Guzâzanı dök.*) → çay gazanı, çorba gazanı, kulplu gazan, sobağzanı.
ileroğun / ilorôn / ilerüğün (< ileriki gün): Bir sonraki gün. (*İleroğun gel.*)
inateri: O tarafa (doğru). (*İnateri git.*) → bunateri
incâğrı / inceağrı: 1. Verem hastalığı. (*İncâğrıya yakalanmış.*) 2. Usanç veren, bıktıran insan tipi. (*İncâğrı gelir birezden.*) → erük dikmesi, ganilik gurusu.
itdirseği: Arpacık. (*İtdirseği çıkmış.*)
itgülü: Kuşburnu çiçeği. (*İtgülleri açmış.*)
karşı yemeği[34]: Düğüne gelenlere götürülen karşılama tepsisi. (Düğün hediyesi bu tepsiye konulur.) (*Karşı yemeğini götür konuklara.*)
kös tavası: Çöp küreği, faraş. (*Kös tavası kırılmış.*)
kösten köpelek[35]: Köstebek. (*Köstenköpelek, toprak yığmış.*)
köşe başı / köşelik: Banyo. (*Burası evin köşeliği.*)
köy çıkrığı: İmece hâlinde kullanılan çıkrık. (*Köy çıkrığı köyçündeydi.*)
köygöçüren (otu): Çok çabuk yayılmasıyla meşhur yabani çiçekli bir ot. (*Her tarafı köygöçüren basmış.*) → gelemayrık
kulplu gazan: Orta büyüklükteki kazan. (*Kulplu kazanın işi bitti.*) → çay gazanı, çorba gazanı, guzazanı, sobağzanı.
külpaçora: Soba borusunun tütmemesi için boruya sarılan çamurlu bez. (*Gış geldi külpaçoralar meydana çıkdı.*)
kül suyu: Çamaşır yıkamak için akşamdan su ile külün karıştırılmasıyla oluşan karışım. (*İki bakır külsuyum var.*)
mıkbaşı: Nasır. (*Ayağında mıkbaşı çıkmış.*)
nâ(ğ)kıt (< ne vakıt): Ne vakit, ne zaman. (*Nakıt gelceksin?*)
neşâl: Nasıl. (*O neşâl iş?*)
oyun çalusu: Düğünlerde gece ışık vermesi için yakılan çalı. (*Oyun çalusu hazır.*) → yokalık çalusu
ötegeçe: Irmağın, derenin karşısı. (*Ötegeçede neler olmuş?*)
pırtı düzme: Çehiz düzme. (*Pırtı düzmeye gitdük.*)
piçamur / piçhamur: Mayasız hamur. (*Piçamuru getü.*)
sobağzanı (< soba gazanı): Soba üzerinde duran ve içinde sürekli sıcak su bulunan kazan. (*Sobağzanında su galmamış.*) → çay gazanı, çorba gazanı, guzazanı, kulplu gazan.
tekesakalı: Kemlik bitkisinin biraz daha ufağı. (*Tekesakalından herguş yemek yapamaz.*) → dilimtopu, ebegömeci, guşekmeği, guşgonmaz.
tillâbi[36]: Upuzun. (*Tillâbi adam. Upuzun boyu var.*)
Tokat bakırı: 2-3 kilo süt veya yoğurt alan bakır kap. (*Eskiden Tokat bakırı her evde olurdu. Şimdi unutuldu gitti o bakırlar.*) → kiprüklü, zağan.
üstünden / üstten tutma: özensiz, üstünkörü. (*Bu balkon üstünden tutma yapılmış.*)
yokalık çalusu: Düğünlerde gece ışık vermesi için yakılan çalı. (*Yokalık çalusunu hazır etdük.*) → oyun çalusu
yokalık[37] **denesi**: Düğün için toplanan buğday, arpa gibi kuru gıda. (*Yokalık denesi toplanmış.*) → aşboğaz

2.2. *Birleşik Fiiller (Gerçek ve Deyim Anlamlı Birleşik Fiiller)*

cavcılık yapmak: Oyunu bozmak, bozgunculuk yapmak, mızmızlanmak. (*Cavcılık yapma. Oyunu guralına göre oyna.*) → cazlağa çekmek
cazlağa çekmek: Oyunu bozmak, bozgunculuk yapmak, mızmızlanmak. (*Cazlağa çekme. Oyunu guralına göre oyna.*) → cavcılık yapmak

---

[34] İlçenin bazı köylerinde "*karşımanca*" şeklindedir.
[35]*köpelek: köstebeklerin tarlalarda kabarttıkları, yığdıkları toprak* TTS
[36] tille: eşeğin yükünün çökmemesi için yükün altına konulan destek aracı
[37] *yoka: yufka ekmek; sığ, derin olmayan, yufka ekmeği* TTS

cımbıt gibi dikdürmek: Bir şeyi aniden düşürmek. (*Rahat dur. Bi vururum, cımbıt gibi dikdürürüm.*)
çehresini beletmek: Kızgın, sinirli bir ifadeyle yüz çizgilerini iyice belli etmek. (*Çehresini beledip guzgun gibi bakıyo.*)
dambuldüdük etmek: Sır kalması gereken bir şeyi herkese söylemek. (*Dambuldüdük edip duruyo.*)
dâşük (< değişik) yapmak: Sırayla iş yapmak. (*Ötôn dâşük yapdum.*)
davul tozu arattırmak: Düğünlerde davulun sesinin çok çıkması için gençlere olmayan davul tozunu arattırarak onları yormak. (Bir çeşit oyun). (*Zavallı çocuğa davul tozu arattura arattura çocuğu yormuşlar.)* → kiremit yağı arattırmak
dışarı çıkmak: Lavaboya gitmek. (*Dışarı çıkıp hemen geliyom.*)
dirlik edememek: Geçinememek, anlaşamamak, uyuşamamak. (*İki elti dirlik edemiyolar vesselam.*)
dirlik etmek: Geçinmek, anlaşmak, uyuşmak. (*Dirlik etmeden başka çaremüz yok.*)
gadayı savmak: Yapılması gereken bir işi yapmak, o işten kurtulmak. (Genelde ziyaret için kullanılır.) (*Ben gadamı savdım.*)
gapçuk galdırmak: 1. Kapanmak üzere olan yarayı deşmek. (*Gapçuk galdırdığı üçün yaraları iyileşmiyo.*) 2. Manevi yaraları açma, unutturmama. (*Gapçuk galdırmayı bırak. Unutulan unutuldu. Eski yaraları açma.*)
garababa çıkmak: Perişan olmak, mahvolmak, yok olmak anlamlarında beddua sözü. (*Garababa çıksın, beter olsun.*)
gayış atmak: 1. Çift sürerken eşit olması gereken saban ağırlığının güçlü öküze kaydırılması. (*Sarı öküze gayış atduk.*) 2. Ortaklaşa yapılması gereken bir işin çoğunun bir insan tarafından yapılması. (*Gayış atdı bana.*)
gıfıdana gitmek: Aniden uyumak. (*Çocuk gıfıdana gitmiş.*)
göynü dönmek: Midesi bulanmak, kusmak. (*Göynüm döndü.*)
hınzırlık[38] **yapmak**: Domuzluk yapmak. (*Hınzırlık yapma. Rahat dur.*)
ılımbağı atmak: Sırayla yapılan bir işte sırayı bir sonraki şahsa bırakmak. (*Tarlayı biçdi. Arkadakine ılımbağı atdı.*)
kâya / kâhya bağırtdurmak: İlan ettirmek, tellal görevlendirmek. (*Düğün üçün kâya bağırtdurdunuz mu?*)
kiremit yağı arattırmak: Gençlere (güya kanının sesinin iyi çıkması için) olmayan kiremit yağını arattırarak onları yormak (Bir çeşit oyun). (*Zavallı çocuğa kiremit tozu arattura arattura çocuğu yormuşlar.)* → davul tozu arattırmak
kurbağa yapmak: İki bisküvinin arasına lokum koymak. (*Beş kuruşa bi kurbağa yaparlardı.*)
partal atmak: Abartmak, yüksek atmak, yalan söylemek. (*Partal atmayı bırak.*)
su dökünmek: Duş almak. (*Su dökünüp geliyom.*)
şerbet içmek: Nişanlamak. (*Ötôn güccük gıza şerbet içdük.*)
zağar zağar gezmek: Başı boş dolaşmak, serseri gibi gezmek. (*Zağar zağar geziyo çelleyesice.*)

3. *İkilemeler*

cav cav / car car (yansıma): Sürekli, aralıksız. (Konuşan / konuşmak için kullanılır.) (*İş yapacâna cav cav gonuşup duruyon garşumda.*)
çağ[39] **çoluk:** Çoluk çocuk. (*Bıkdım şu çağ çolukdan. İrat komadı bağda.*)
çelik[40] **çomak**[41]: Değneklerle oynanan bir çeşit çoban oyun. (*Çelik çomak oynarduk o zamanlar.*) → mıstucuk, sekdürme, toktu.

[38] Arapça, *a. esk. 1. Domuz. 2. mec. Genellikle hoşa giden bir davranış veya durum için şaka yollu söylenen bir söz.* GTS
[39] *bebek, çocuk* TTS
[40] *çocukların sopa ile oynadıkları oyun* TTS
[41] *ucu topuzlu sopa, gürz* Trm.S, *dalları kesilen ağaç* TTS, *ucu topuzlu değnek* GTS

çer[42] **çöp**: Çöp. (*Çer çöpü kaldırın şoradan.*)
dıran dıran (yansıma): Davul çalınırken çıkan ses. (*Davul dıran dıran ötüyodu.*)
fellik fellik: Bir şey bulmak, yapmak, gerçekleştirmek vs. için çok çaba harcamayı, gezmeyi anlatan ikileme. (*Fellik fellik gezip hakkından gelecêm.*)
gacır gacır (yansıma): Kanının gıcırdarken çıkardığı ses. (*Kanı gacır gacır ses çıkarıyo.*) → gıcılatmak
şip şeremet: Çabucak, hızlıca. (*O çok şipşeremet biridür. Bi dakkada suyu getürür.*)
zıran zıran[43]: Başıboş dolaşmayı, serseri gibi gezmeyi anlatmak için kullanılır. (*Zıran zıran geziyo.*)

Sonuç

Bugün yazı dilinde kullanılmayan diyalektolojik özellik yansıtan pek çok sözcüğe ev sahipliği yapan Geydoğan ağzı, sahip olduğu söz varlığı içerisinde Türkçenin eski dönemlerine ait arkaik birçok unsuru da ihtiva etmektedir. Eski Türkçe döneminden kalan kimi unsurların da bir takım ses, şekil ve anlam değişikliğine uğrayarak günümüze kadar geldiği görülmektedir. Ayrıca kimi kelimelerde; Arapça, Farsça, Rusça, İngilizce, Fransızca ve Ermenice gibi dillerin izlerine rastlamak da mümkündür. Bu sözcüklerin belgelenmesi, Türk dilinin gelişim ve değişim seyrini gözlemlemeye imkan sağlayacaktır.

Yapılan çalışma Türkçemizin eskiliğini, canlılığını ve zenginliğini ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Böyle çalışmalarla kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya olan ağız söz varlıkları kayıt altına alınarak muhafaza edilmiş olacak, ağız sözcüklerinin derlendiği Derleme Sözlüğü de zenginleşecektir.

Kısaltmalar
GTS : Güncel Türkçe Sözlük
Trm.S : Tarama Sözlüğü
TS : Türkçe Sözlük
TTS : Türkiye Türkçesi Ağızları (Derleme) Sözlüğü

Kaynakça
Dilçin, Cem. (2013). Yeni
Tarama Sözlüğü, (3. bs.). Ankara: TDK Yay.
Türk Dil Kurumu. (2009). Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, (3. bs.). (Birleştirilmiş Tıpkıbasım). C. I-II-III-IV-V-VI. Ankara: TDK Yay.
Türk Dil Kurumu. (2004). Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II. Ankara: TDK Yay.
Türk Dil Kurumu. (2011). Türkçe Sözlük, (11. bs.). (Hzl. Şükrü Halûk Akalın). Ankara: TDK Yay.
Türk Dil Kurumu. 2009. Tarama Sözlüğü, (4. bs.). Ankara: TDK Yayınları
http://www.tdk.gov.tr/Büyük Türkçe Sözlük (01.07.2016 / 10.11.2016)
http://www.tdk.gov.tr/Güncel Türkçe Sözlük (01.07.2016 / 10.11.2016)
http://www.tdk.gov.tr/Türkiye Türkçesi Ağızları (Derleme) Sözlüğü (01.07.2016 / 10.11.2016)

[42] TTS'de şu anlamlarda müstakil sözcük olarak mevcut: *Memeli hayvanların kızgınlık zamanlarında ve doğumları yaklaşınca dişilik organlarından akan sıvı, yaramaz (çocuklar hk.), zehirli küçük böcek, hayvan anlamında kullanılır, hastalık (daha çok hayvanlar hk.), ilenç olarak söylenir, kayısı kurusu.*
[43] *zıran: boş gezmeyi seven* TTS